

БЗб'

3946p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

Бевзюк Інна Миколаївна

УДК 159.9:343.163 (043.3)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

КИЇВ - 2015

4773
НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри психології

Офіційні опоненти: дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук, професор
Чепелєва Наталія Василівна,
Інститут психології імені Г.С.Костюка,
заступник директора з науково-дослідної роботи:

кандидат психологічних наук
Низовець-Кропта Олена Анатоліївна,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г.Шевченка,
доцент кафедри загальної, вікової
та соціальної психології

Захист відбудеться 27 квітня 2015 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці НПУ імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 26 березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку української правової держави, демократизація та гуманізація суспільного життя, активізація боротьби з корупцією значно підвищили вимоги до підготовки фахівців юридичного напрямку: затребуваними стали професіонали, які не тільки мають правову ерудицію, а й уміють швидко та кваліфіковано встановлювати й підтримувати професійні контакти, виступати у судових дебатах, володіти мистецтвом постановки питань і риторикою судових доказів, вести роз'яснювальну роботу, переконувати, приймати законні та обгрунтовані рішення тощо. За таких умов набуває актуальності вдосконалення змісту професійної підготовки, що передбачав би комплексний підхід до формування правової, моральної, політичної і в тому числі комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. Однією з умов вирішення зазначеної проблеми вбачається цілеспрямоване формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців в процесі професійного навчання у вищому навчальному закладі шляхом удосконалення системи психологічної підготовки у відповідному напрямі.

Дослідженням проблеми спілкування та комунікації займалися вчені різних галузей науки. У філософії висвітлювалися проблеми розпізнання онтологічно сутнісного та ординарного спілкування (Г. Батіщев), природи знаків та символів як важливого невербального засобу комунікації (Г. Гегель), систематизації відмінних ознак спілкування і комунікації (М. Каган), природи суспільних процесів (О. Конт), розвитку особистості в процесі соціальної комунікації (Г. Спенсер, Л. Фейербах та ін.). Дослідження лінгвістів та психолінгвістів збагатили наукові уявлення, зокрема, щодо питань міжкультурної комунікації (Ф. Бацевич), засад лінгвометодології (Р. Фрумкіна), впливу текстової інформації на свідомість суб'єкта (Н. Чепелева), мовної освіти та культури в Україні (Л. Мацько, С. Єрмоленко). Представниками науки педагогіки акцент зроблено на проблемах педагогічного спілкування та взаємодії (І. Зимня, В. Кан-Калік, Я. Коломінський та ін.). Досить широкий спектр проблем, які стосуються спілкування та комунікації, розглядається у психологічних дослідженнях. Так, Б. Ананьєв, Л. Виготський простежили роль комунікації та спілкування у процесі розвитку особистості; О. Бодальов розкрив широке коло питань про методологічні засади спілкування та розвиток комунікативних здібностей особистості; крізь призму теорії діяльності розглядав спілкування О. Леонтєв; Г. Андреева виділила та описала три взаємопов'язані сторони спілкування (комунікативну, перцептивну, інтерактивну); А. Добрович зосередив увагу на питаннях формування комунікативної культури особистості; процеси взаємодії, взаємовпливу, взаєморозуміння у спілкуванні висвітлені у роботах В. Мясіщева; умови набуття особистістю комунікативних навичок і компетентностей досліджувались Л. Петровською, Ю. Ємельяновим, Ю. Жуковим та іншими науковцями.

Останнім часом інтереси дослідників зосередились на вивченні проблем професійної комунікації (Г. Балл, В. Духнович, М. Заброцький, Є. Зеєр, Є. Клімов, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Столяренко, Ю. Швалб та інші). Розкрито ряд теоретичних і практичних аспектів формування професійної комунікативної компетенції майбутніх працівників професій типу «людина – людина», зокрема: лікарів (Л. Васильєва), соціальних працівників (Д. Годлевська, А. Капська), психологів (Н. Жарких, Н. Завіниченко, О. Низовець, Н. Шевченко), вчителів (Л. Долинська, М. Заброцький, Л. Зінченко, С. Максименко, В. Кашницький, А. Попова), менеджерів (В. Черевко) тощо.

Проблема розвитку комунікативної компетентності, комунікативних здібностей, культури спілкування майбутніх юристів, фахівців правоохоронної діяльності частково висвітлена у наукових працях А. Білоножко, В. Барковського, М. Ісасько, В. Лапшиної, А. Почепасової, Л. Філонова та ін. Водночас психологічний зміст, структура та особливості формування комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури на етапі підготовки їх у вищих навчальних закладах не була предметом наукового вивчення, тоді як значущість сформованості цієї складової та її специфіка зумовлюють необхідність самостійного цілеспрямованого дослідження.

Таким чином, соціальна значущість та недостатня розробленість теоретичних і прикладних аспектів даної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Психологічні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри психології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 23 грудня 2010 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою Національної академії педагогічних наук з координації психолого-педагогічних досліджень в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 р.).

Об'єкт дослідження – комунікативна компетентність майбутнього прокурора.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування професійної комунікативної компетентності майбутніх прокурорів.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури в умовах навчання у вищому навчальному закладі, обґрунтувати, розробити та апробувати психологічну розвивальну програму з оптимізації комунікативної компетентності майбутніх прокурорів.

Гіпотеза дослідження:

1) рівень розвитку комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури зумовлений сформованістю показників гностичного, комунікативно-поведінкового, емоційно-вольового та мотиваційного її компонентів і є недостатнім в умовах професійної підготовки;

2) ефективність процесу оптимізації комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури під час їх професійної підготовки досягається за умови покомпонентного розвитку її показників, що інтегруються у єдину якість, засобами теоретичного та інтерактивного навчання.

Досягнення мети підпорядковане вирішенню наступних завдань дослідження:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення проблеми комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури.

2. Підібрати та апробувати методи психодіагностики, обґрунтувати критерії і показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців прокуратури.

3. Дослідити особливості усвідомлення студентами відповідного профілю власного рівня розвитку професійної комунікативної компетентності та показники її рівні її сформованості.

4. Обґрунтувати, розробити та апробувати психологічну розвивальну програму з оптимізації рівня комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури у процесі професійної підготовки.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс різноманітних методів дослідження: *теоретичні*: аналіз, класифікація, систематизація, порівняння й узагальнення теоретичних і експериментальних даних); *емпіричні*: спостереження, бесіди, анкетування, експертне оцінювання, констатувальний і формувальний експеримент; *математичні*: кореляційний аналіз, критерій t-Ст'юдента, критерій ϕ Фішера, χ^2 – критерій Пірсона із використанням комп'ютерної обробки експериментальних результатів (програма SPSS 11.0).

На різних етапах дослідження з метою вивчення компонентів комунікативної компетентності студентів використовувався ряд *психодіагностичних методик*: тест КОС В. Синявського та В. Федоришина, тест Л. Терстоуна, опитувальник К. Томаса, опитувальник Г. Айзенка ЕРІ, опитувальник Я. Стреляя, методика В. Бойка «Дослідження рівня емпатійних здібностей», методика Т. Елерса «Діагностика мотивації до уникнення невдач», методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера в адаптації Є. Бажинова, С. Голинкіної, А. Еткінда, тест «Потреба у спілкуванні» Ю. Орлова, методика діагностики самооцінки С. Будассі.

Методологічною основою дослідження стали наукові положення про єдність свідомості, мови та діяльності у становленні особистості (Б. Ананьев, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьев, Б. Ломов, С. Максименко, А. Петровський, К. Платонов та ін.); сутність спілкування як одну з форм

соціальної активності людини (Г. Андреева, О. Бодальов, М. Каган, Н. Обозов та ін.); ідеї щодо комунікативної підготовки фахівців (Г. Балл, Є. Клімов, А. Маркова, Л. Орбан-Лембрик, Л. Петровська та ін.); положення компетентнісного підходу у вищій освіті (Є. Зеєр, Д. Іванов, І. Зимня, А. Кідрон та ін.); концептуальні принципи щодо професійної підготовки майбутніх працівників правової системи (В. Бочаров, М. Ісаєнко, С. Сливка, Ю. Чуфаровський та ін.); державні документи у галузі правової та освітньої політики України (Закони України «Про прокуратуру», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті).

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2010 – 2014 років на базі Інституту підготовки кадрів Національної академії прокуратури України (НАПУ). Загальна вибірка складалась з 202 студентів та 25 викладачів вищого навчального закладу.

Вірогідність і надійність результатів дослідження забезпечувалися комплексним використанням адекватних меті та завданням методів дослідження, репрезентативністю вибірки досліджуваних, поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих даних, застосуванням методів математичної статистики тощо.

Наукова новизна і теоретична значущість одержаних результатів:

– *вперше* досліджено психологічні особливості формування професійної комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури, які полягають у створенні умов для розвитку тих показників, що визначають критерії високого рівня цієї властивості; визначено компоненти (гностичний, комунікативно-поведінковий, емоційно-вольовий, мотиваційний), критерії та показники, що забезпечують ефективність комунікативної діяльності працівників прокуратури (обізнаність у галузі психології спілкування, адекватна самооцінка власного рівня комунікативної компетентності, рефлексивність, комунікативні уміння, комунікативні та організаторські здібності, ораторська майстерність, схильність до компромісів та співробітництва у вирішенні конфліктів, асертивність, емпатія, емоційна стійкість, витривалість до перешкод, адекватна самооцінка, гуманістична спрямованість, потреба у спілкуванні, мотивація досягнення, професійна відповідальність); виділено рівні сформованості (високий, середній, низький) комунікативної компетентності майбутніх прокурорів; обґрунтовано, розроблено, апробовано та впроваджено програму розвитку комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури у процесі їх професійної підготовки;

– *уточнено і поглиблено* зміст, структуру, критерії ефективності професійної комунікативної компетентності фахівців сфери «людина – людина»;

– *набули подальшого розвитку* положення про особливості професійного спілкування; комунікативну компетентність фахівців юридичних спеціальностей; форми, методи та засоби формування комунікативної компетентності в умовах професійного навчання.

Практичне значення дослідження визначається тим, що пакет психодіагностичних методик для діагностування рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх прокурорів, а також авторська програма підвищення комунікативної компетентності можуть бути використані психологами вищих навчальних закладів при підготовці фахівців юридичних профілів, органами прокуратури при відборі кадрового складу, а також шкільними психологами у профорієнтаційній роботі.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження доповідалися та отримали схвалення на: міжнародних науково-практичних конференціях «Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути их развития» (Одеса, 4–15 жовтня 2010 р.); «Релігія, релігійність, філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Луганськ, 21–23 грудня 2010 р.); «Психологічні технології в діяльності правоохоронних органів» (Донецьк, 27 квітня 2012 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Успішність особистості: потенціал та обмеження» (Київ, 18–19 березня 2010 р.); «Методологія та технології практичної психології в системі вищої освіти» (Київ, 15–16 травня 2012 р.); «Наука і сучасність – досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть» (Запоріжжя, 4 листопада 2010 р.); «Сучасна освіта та наука в Україні: традиції та інновації» (Дніпропетровськ, 22–24 серпня 2011 р.); «Вища юридична освіта: історичний досвід і перспективи розвитку» (Дніпропетровськ, 25 січня 2013 р.) тощо; засіданнях кафедри психології Інституту філософської освіти і науки та звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, 2009 – 2012 роки).

Результати дисертації *впроваджено* у навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців Інституту підготовки кадрів Національної академії прокуратури України (довідка № 03/56 від 30.05.2014 р.), Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/2839 від 17.12.2014 р.), Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 715/01 від 24 грудня 2014 р.)

Публікації. Зміст і результати роботи відображено у 17 одноосібних публікаціях, серед яких 7 статей у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття у зарубіжному фаховому виданні, 8 – матеріали конференцій та 1 навчальний посібник (у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 384 найменування (серед яких 22 – іноземними мовами) та додатків. Основний зміст роботи викладено на 192 сторінках друкованого тексту. В роботі міститься 29 таблиць та 18 рисунків, розміщених на 15 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 290 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено сутність проблеми та стан її розробки, визначено об'єкт і предмет, сформульовано мету, завдання та гіпотезу дослідження, визначено теоретичні та методологічні засади, методи наукових розробок, надано відомості про апробацію та впровадження результатів, кількість публікацій та структуру роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретичні підходи до проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури»* досліджено генезис поняття комунікативної компетентності, проаналізовано його зміст та структуру з точки зору психології, виявлено особливості формування даної властивості у студентів на етапі професійної підготовки.

Аналіз теоретичного та практичного доробку в галузі психології щодо загальної та професійної комунікативної компетентності, проведений у працях О. Дивненка, Л. Долинської, Ю. Ємельянова, А. Кідрона, О. Коблянської, А. Маркової, Є. Мелібруди, Л. Петровської, О. Сидоренко, Б. Спіцберга, Дж. Уайменна, А. Холідея, Н. Чепелевої та ін., показав, що дана властивість являє собою систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови комунікативного процесу у певному колі ситуацій міжособистісних контактів компетентності. У значній кількості наукових праць указується, що комунікативна компетентність є складовою соціальної компетентності й складається з ряду здібностей: давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій індивід буде спілкуватись; програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування у комунікативній ситуації тощо.

Комунікативна компетентність, на думку ряду дослідників, є інтегративною якістю, що складається із взаємопов'язаних компонентів. Хоча єдності у виділенні цих компонентів вчені не демонструють, можна чітко простежити, що значущими серед них є комунікативні здібності (Ю. Ємельянов, О. Кідрон, О. Сидоренко та ін.), знання в галузі спілкування (Ю. Ємельянов, Н. Завініченко, С. Петрушин, О. Прозорова, О. Сидоренко, Т. Щербакова та ін.), комунікативні уміння й навички (Ю. Ємельянов, Л. Петровська, О. Сидоренко, Н. Хрящова та ін.). Водночас поширений розподіл компонентів відповідно до тріади: гностичний, емоційний, поведінковий (Н. Завініченко, О. Низовець, С. Петрушин, Т. Щербакова). Не залишаються поза увагою в описі структурних компонентів комунікативної компетентності також комунікативні та гуманістичні цінності (О. Прозорова), соціальні установки (Ю. Ємельянов, С. Петрушин), соціальна сенситивність (Ю. Ємельянов, О. Кідрон), мотиви (Т. Щербакова) тощо.

Комунікативна компетентність є ключовою у сфері професій «людина – людина». Професійна комунікативна компетентність є більш вузьким поняттям порівняно із загальною комунікативною компетентністю, оскільки

критерії професійної діяльності фахівця зумовлюють наявність у суб'єкта спілкування низки комунікативних умінь, що можуть бути характерні та обов'язкові тільки для певного виду діяльності.

Проблема розвитку комунікативної компетентності, професійної культури спілкування майбутніх фахівців правоохоронної діяльності вельми обмежено представлена у вітчизняних наукових доробках (В. Барківський, А. Білоножко, М. Ісаєнко, А. Почаєва, Я. Радзивіло, Л. Філонов та ін.) і майже не висвітлена щодо сфери прокурорської діяльності. Узагальнюючи існуючі дані про специфіку цієї діяльності, *комунікативна компетентність майбутнього прокурора, осмислена нами як якісна характеристика суб'єкта діяльності, що визначається наявністю відповідних професійним вимогам комунікативних знань, умінь, здібностей та ступенем готовності до їх виконання, а також наявністю особистісних якостей, що становлять систему цінностей, установок та виконують регулятивну функцію.* Вона визначає успішність виконання соціально-комунікативних функцій прокурорської діяльності; дає змогу встановлювати і підтримувати психологічний контакт з різними учасниками спілкування, долати психологічні та комунікативні бар'єри; забезпечувати тактовне, шанобливе, емпатійне ставлення до людей; передбачає вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування та технологіями соціальної взаємодії як у міжособистісному спілкуванні, так під час публічних виступів. Комунікативна компетентність прокурора зумовлена широким спектром функціонування права як інструменту передачі адресатові соціально керуючої інформації та регламентацією правовими нормами.

Згідно з вищезазначеною специфікою та спираючись на роботи Н. Завіниченко, С. Петрушина, Т. Щербакової й інших учених, автором у структурі комунікативної компетентності майбутніх прокурорів виділено чотири взаємопов'язані компоненти: гностичний, комунікативно-поведінковий, емоційно-вольовий та мотиваційний, що інтегруються в єдину якість.

Професійна комунікативна компетентність, зокрема і прокурорської діяльності, не може бути сформована стихійно, а тому вимагає створення відповідних умов та впровадження спеціалізованих заходів для підвищення її рівня до оптимально необхідного, забезпеченого високим ступенем правової підготовки фахівців, сформованістю комунікативних умінь та навичок, а також рядом особистісних властивостей, що становлять систему якостей, важливих для професійної діяльності прокурора.

Окреслені теоретичні положення стали основою для побудови експериментального дослідження, спрямованого на визначення психологічних особливостей, критеріїв, показників, рівнів сформованості та шляхів підвищення комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження психологічних особливостей сформованості комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури» визначено критерії та показники сформованості комунікативної компетентності майбутніх прокурорів, обґрунтовано методику дослідження рівнів і наведено одержані результати у кількісних та якісних оцінках.

Критеріями сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх прокурорів згідно з вищезазначеними компонентами, визначено наступні: 1) широка обізнаність у галузі правових, мовних та психологічних знань щодо основ спілкування (гностичний); 2) володіння прийомами, технологіями професійної комунікації (комунікативно-поведінковий); 3) працездатність, зумовлена умінням володіти емоційним станом, стійкістю до психоемоційних перевантажень (емоційно-вольовий); 4) розвинені гуманістичні установки, відповідальна професійна спрямованість, орієнтація на самовдосконалення (мотиваційний). Ознаки кожного із критеріїв дали змогу деталізувати структуру робочої дефініції та визначити її діагностичні показники: знання вербальних і невербальних засобів спілкування, адекватна самооцінка власного рівня комунікативної компетентності; розвинена рефлексія (гностичний компонент); помірна екстраверсія; комунікативні та організаторські здібності; перцептивні уміння; конфліктологічна компетентність; лідерські здібності; діалогічні та ораторські уміння; асертивність (комунікативно-поведінковий компонент); емпатія, врівноваженість психоемоційних станів; витривалість до бар'єрів у спілкуванні, психоемоційних перевантажень; розвинений самоконтроль; позитивна адекватна самооцінка (емоційно-вольовий компонент); гуманістична спрямованість; установка на взаємодію; мотивація до успіху; професійна інтернальність (мотиваційний компонент).

Реалізація програми констатувального експерименту показала, що студенти переважно добре усвідомлюють власний рівень комунікативної компетентності: повне співпадіння результатів самооцінок та експертних оцінок виявлено у 60,4 % досліджуваних (122 студенти); 25,7 % (52 студенти) показали рівень нижчий, ніж отримали в експертних оцінках; 13,8 % (28 студентів) завищили свій рівень у порівнянні з оцінками викладачів. Повного неспівпадіння оцінок не зафіксовано у жодному випадку.

Відповідно до вищеописаних критеріїв та показників структурних компонентів комунікативної компетентності майбутніх прокурорів визначено рівні її сформованості у досліджуваній вибірці студентів (високий, середній, низький). Якісний та кількісний аналіз результатів діагностики дав змогу встановити, що високий рівень розвитку професійної комунікативної компетентності мають лише 31,6 % (64 студенти), середній рівень – 48,1 % (97 студентів), низький (недостатній) – 20,3 % досліджуваних (41 студент).

Студенти високого рівня комунікативної компетентності відмінно володіють правовими знаннями та знаннями в галузі психології спілкування. У навчальній діяльності демонструють високо розвинені комунікативні навички. Мають добре розвинені лідерські здібності, вміють організувати групу для досягнення спільної мети. Їм притаманна ораторська майстерність, ініціативність у виступах. Мають високий рівень рефлексії, емпатії, асертивності. Уважні співрозмовники, добрі слухачі. Добре володіють вербальними та невербальними засобами комунікації. Здатні до самоконтролю. Витривалі при емоційних навантаженнях. Активні у дискусіях, не бояться висловлювати власну думку. Вдало здійснюють керування конфліктною ситуацією. Беззаперечно приймають цінності відповідальності та гуманістичні професійні установки.

Студенти середнього рівня добре володіють правовими знаннями, проте в галузі психології спілкування виявляють плутанину та неточності в розумінні деяких понять. Комунікативні, проте можуть виявляти неорганізованість, ригідність, емоційну нестриманість. Обережні у висловленні власної думки. Добре розуміють і тлумачать невербальні засоби спілкування, але не завжди добре контролюють свою невербальну поведінку. У них помірно виражена ініціативність. Достатньо володіють монологічним мовленням, технікою виступу, але поступаються діалогічними уміннями. Можуть проявляти гарячкуватість у взаємодії або, навпаки, зніяковілість. З новими людьми сходяться обережно, у знайомій ситуації почувуються більш упевнено. Не провокують конфліктів, а якщо вже конфлікт стався, обирають не завжди адекватний спосіб його вирішення. Розділяють цінності професійної відповідальності, проте не завжди їх дотримуються. Мовленнєва культура потребує вдосконалення. Риса, яка об'єднує більшість студентів цього рівня – схильність до сумнівів.

Досліджувані особи, які виявили низький рівень комунікативної компетентності, недостатньо володіють основними професійними навичками ефективної комунікації. Виявляють недосконале знання психологічних основ спілкування, демонструють низьку здатність до рефлексії щодо невдалої взаємодії. У конфліктній ситуації переважно обирають стратегію уникнення або реагують досить агресивно. Слабо розвинені діалогічні здібності при достатніх навичках монологічного мовлення. Часто не впевнені у собі, не прагнуть брати на себе відповідальність у процесі спілкування, перекладаючи провину на партнера. Хворобливо реагують на критику: переживають або виявляють вербальну агресію. Характерним для цієї групи є непослідовність дій, до саморозвитку слабо мотивовані.

Найбільш сформованим серед майбутніх прокурорів виявився емоційно-вольовий компонент досліджуваної властивості. Водночас збільшення потребують показники гностичного (обізнаність в галузі психології спілкування, рефлексивність), комунікативно-поведінкового (перцептивні уміння, ораторські уміння, конфліктологічна компетентність, асертивність, уміння долати психологічні бар'єри спілкування,

організаторські схильності) та мотиваційного (мотивація до успіху, професійна інтернальність) компонентів.

Зроблено висновок, що процес формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів має ґрунтуватись на стратегії покомпонентного розвитку професійно важливих якостей особистості, що визначають високий її рівень, та включати відповідну теоретичну підготовку щодо ряду питань психології спілкування і практичне засвоєння комунікативних технологій.

У **третьому розділі** – *«Формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів у процесі професійної підготовки»* – обґрунтовано методологічні, змістовні та процесуальні засади формувального експерименту, доведено ефективність впровадження у процес фахової підготовки майбутніх працівників прокуратури програми, спрямованої на підвищення рівня їх професійної комунікативної компетентності, реалізованої у формі спецкурсу; надано методичні рекомендації щодо впровадження програми.

Методологічним підґрунтям розробки спеціалізованої програми з підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх прокурорів на етапі професійного навчання стали положення діяльнісного підходу, що стосується розвитку особистості в умовах міжсуб'єктної взаємодії (Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонт'єв); компетентнісного підходу, що забезпечує реалізацію принципів відповідальності та ініціативи самих студентів у навчальному процесі (О. Асмолов, Л. Давидов, А. Деркач, О. Дивненко, Е. Зеєр, І. Фрумін, В. Шадріков); системно-структурного підходу, що створює умови для покомпонентного розвитку досліджуваного явища (Б. Анан'єв, О. Леонт'єв, Б. Ломов, А. Петровський, К. Платонов, С. Рубінштейн); принципи формувального впливу соціальної ситуації на розвиток особистості в умовах тренінгу (Ю. Жуков, Ю. Ємельянов, Л. Петровська, О. Сидоренко та ін.).

У реалізації поставлених нами в роботі завдань адекватним засобом формувального впливу на розвиток комунікативної компетентності майбутніх прокурорів обраний спецкурс, який розрахований на поглиблення знань та розвиток професійних навичок і здібностей з актуальних вузькоспеціалізованих проблем фахової підготовки. Загальна кількість годин спецкурсу становила 76, з яких 46 – аудиторних і 30 – для самостійної роботи студентів. Зміст програми спецкурсу розроблявся таким чином, щоб дотриматись стратегії покомпонентного розвитку тих професійно важливих якостей, що визначають високий рівень комунікативної компетентності; актуалізувати у процесі теоретичної та тренінгової роботи усвідомлення студентами значущості розвитку, а у подальшому – саморозвитку цих якостей; створити умови для відпрацювання ефективних комунікативних технологій; навчити студентів відстежувати та коригувати власні неефективні способи й стилі професійного спілкування. Впровадження програми формувального впливу відбувалось за розробленою моделлю (рис. 1).

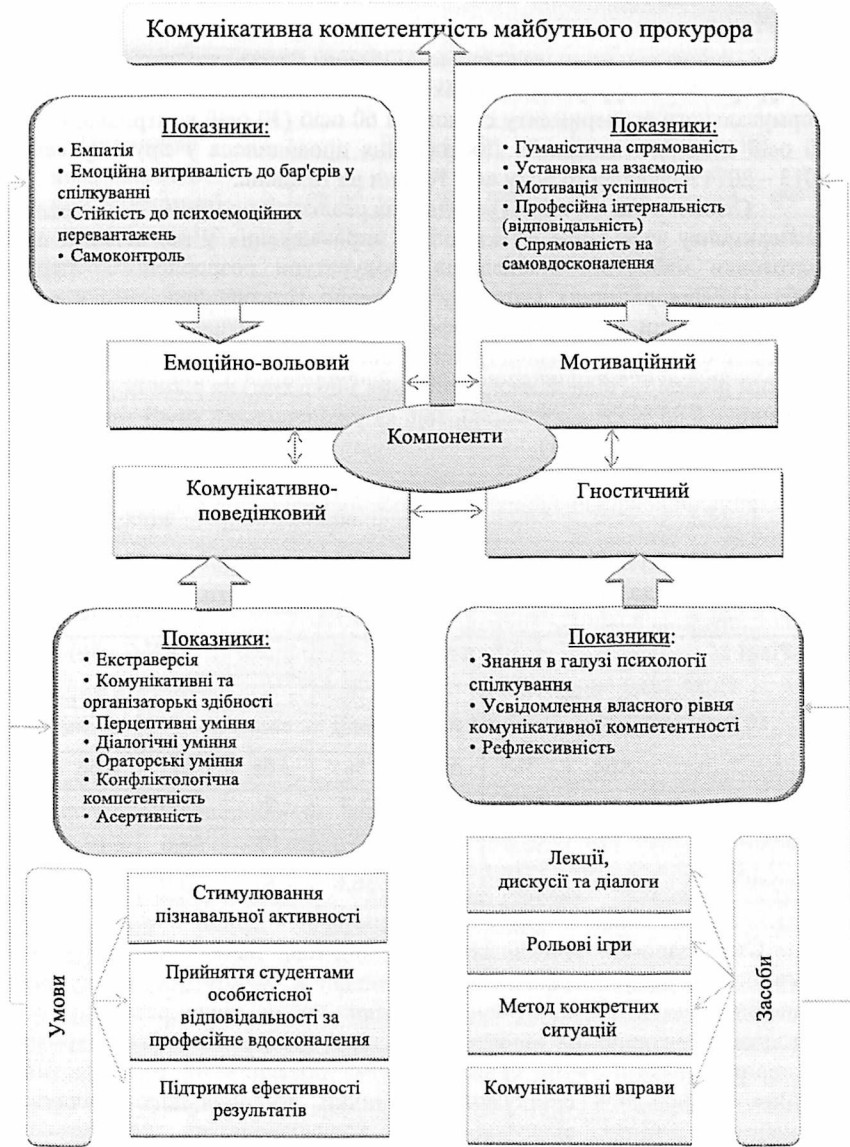

Рис. 1. Модель психологічної розвивальної програми з розвитку комунікативної компетентності майбутніх прокурорів в умовах професійного навчання

У формувальному експерименті взяли участь студенти – майбутні прокурори V-го курсу магістерського рівня підготовки. Загальна вибірка формувального експерименту становила 60 осіб (30 осіб контрольної групи і 30 осіб експериментальної). Дослідження проводилося у другому семестрі 2013 – 2014 навчального року по 2 години на тиждень.

Статистична перевірка результатів реалізації програми формувального експерименту засвідчила ефективність впровадження у навчальний процес підготовки майбутніх працівників прокуратури розробленого спецкурсу (табл. 1). Використання методу χ^2 критерію Пірсона дало змогу виявити значущість змін у рівнях професійної комунікативної компетентності учасників експериментальної групи (у бік підвищення кількості учасників з високим рівнем та, відповідно, зменшення з низьким) на рівні похибки, що не перевищує 0,05 % ($\chi^2_{\text{крит.}} = 43,78$), тоді як у контрольній групі значущих змін не відбулось ($\chi^2_{\text{крит.}} = 2,71$).

Таблиця 1

Кількісні показники рівнів комунікативної компетентності студентів до та після проведення формувального експерименту

Рівні	ЕГ (n=30)				КГ (n=30)			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Низький	8	26,6	1	3,3	7	23,3	5	16,6
Середній	17	56,6	18	60,0	17	56,6	19	63,3
Високий	5	16,6	11	36,6	6	20,0	6	20,0

Статистичний аналіз середніх значень показників структурних компонентів комунікативної компетентності майбутніх прокурорів у експериментальній і контрольній групах до та після експерименту за методом t-критерію Ст'юдента довів, що значна динаміка відбулась в експериментальній групі майже за усіма показниками цієї властивості: уміння вербального спілкування, навички невербального спілкування, перцептивні уміння, лідерські якості, конфліктологічна компетентність, гуманістичні установки в спілкуванні, ораторські уміння, уміння слухати, асертивність, тоді як у контрольній групі значущість змін зафіксовано лише за одним показником – гуманістичні установки у спілкуванні (табл.2).

**Середні значення складових комунікативної компетентності
у ЕГ та КГ до та після експерименту**

Показники комунікативної компетентності	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер.	після експер.	t- критерій	до експер.	після експер.	t- критерій
Уміння вербального спілкування	3,28	4,26	7,02**	3,41	3,44	0,25
Навички невербального спілкування	3,23	4,02	5,82**	3,03	3,08	0,11
Перцептивні уміння	3,16	3,98	6,93**	2,96	3,12	1,21
Лідерські уміння	3,32	3,98	5,11**	3,43	3,45	0,19
Конфліктологічна компетентність	3,16	3,88	5,79**	3,22	3,35	1,42
Ораторські уміння	3,53	3,80	2,31*	3,38	3,41	0,26
Уміння слухати	3,63	4,11	3,24*	3,52	3,55	0,26
Гуманістичні установки у спілкуванні	4,04	4,76	5,79**	3,84	4,08	2,27*
Асертивність	3,13	3,62	3,28*	3,17	3,20	0,27
Відповідальність	4,08	4,23	1,17	4,13	4,21	0,94
Загальний показник	34,56	41,24	4,43**	34,09	34,89	1,16

Примітка: * - похибка на рівні $p \leq 0,05$, ** - похибка на рівні $p \leq 0,01$.

Якісний аналіз даних показав, що відбулось поглиблення знань студентів у галузі психології спілкування; підвищився загальний рівень комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури та її окремих показників, чому сприяло ознайомлення та відпрацювання ряду технік спілкування (ведення діалогу, публічного виступу, постановки питань, активного слухання, самопрезентації тощо); зазнала позитивних змін конфліктологічна компетентність студентів, що виявилось у перевазі конструктивного вирішення конфліктних ситуацій; студентами усвідомлені мотиви розвитку та подальшого саморозвитку професійної комунікативної компетентності; підвищився загальний рівень емпатії, професійна інтернальність, здатність до рефлексії.

Таким чином, набуло підтвердження наше припущення про те, що рівень розвитку комунікативної компетентності майбутніх прокурорів зумовлюється сформованістю показників гностичного, комунікативно-поведінкового, емоційно-вольового та мотиваційного її компонентів, а ефективність процесу формування цієї професійної властивості під час професійної підготовки майбутніх фахівців досягається за умови покомпонентного розвитку її показників, що вдало інтегруються в єдину якість засобами теоретичного й інтерактивного навчання. Отримані результати дали змогу сформулювати

практичні рекомендації викладачам та психологам вищих навчальних закладів, спрямовані на методичну допомогу у реалізації розробленої програми при підготовці фахівців відповідного профілю.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження психологічних особливостей формування професійної комунікативної компетентності майбутніх прокурорів, що виявилось у визначенні структурних компонентів, критеріїв і показників рівнів розвитку даної професійної властивості; емпіричному дослідженні рівнів її сформованості у студентів магістерського рівня підготовки; обґрунтуванні, розробці моделі та апробації психологічної розвивальної програми розвитку комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури.

1. Прокуратура України становить єдину систему, яка в передбаченому законом порядку здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Здійснення функцій прокуратури як окремого виду діяльності передбачає не тільки спостереження та фіксацію фактів неправомірної поведінки, а ще й активне втручання у життєві ситуації, вплив на поведінку учасників правових відносин, що підвищує значущість комунікативного компоненту в загальній професійній компетентності фахівців даного профілю.

Комунікативна компетентність майбутніх прокурорів є якісною характеристикою суб'єкта прокурорської діяльності, що визначається наявністю відповідних професійним вимогам комунікативних знань, умінь, здібностей та ступенем готовності до їх виконання, а також наявністю особистісних якостей, що становлять систему цінностей, установок і виконують регулятивну функцію. Вона визначає успішність виконання соціально-комунікативних функцій прокурорської діяльності; дає змогу встановлювати та підтримувати психологічний контакт з різними учасниками спілкування, долати психологічні та комунікативні бар'єри; забезпечувати тактовне, шанобливе, емпатійне ставлення до людей; передбачає вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування та технологіями соціальної взаємодії як у міжособистісному спілкуванні, так і при публічному виступі. Комунікативна компетентність прокурора зумовлена широким діапазоном застосування права як інструменту передачі адресатові соціально керуючої інформації і нормативною врегульованістю. Будучи інтегрованим утворенням, комунікативна компетентність прокурора складається з ряду взаємопов'язаних компонентів: гностичного, комунікативно-поведінкового, емоційно-вольового та мотиваційного.

Згідно зі структурними компонентами критеріями сформованості комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури є: широка обізнаність в галузі правових, мовних і психологічних знань щодо основ спілкування (гностичний); володіння прийомами, способами, навичками, технологіями професійної комунікації (комунікативно-поведінковий);

працездатність, зумовлена умінням володіти емоційним станом, стійкістю до психоемоційних перевантажень (емоційно-вольовий); розвинені гуманістичні установки, відповідальна професійна спрямованість, орієнтація на самовдосконалення (мотиваційний). Показниками (діагностичними ознаками) виділених критеріїв є:

- гностичний: знання вербальних і невербальних засобів спілкування, у тому числі методів і прийомів розвитку комунікативних здібностей; знання та адекватна самооцінка власного рівня комунікативної компетентності; розвинена рефлексія;

- комунікативно-поведінковий: перевага екстраверсії; високий рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей; уміння встановлювати та підтримувати діалогічний контакт зі співрозмовником; добре володіння вербальним мовленням; уміння застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; наявність лідерських якостей, ораторських здібностей;

- емоційно-вольовий: розвинена емпатія, врівноваженість психоемоційних станів; емоційна витривалість до бар'єрів у спілкуванні; стійкість до психоемоційних навантажень; розвинений самоконтроль; позитивна адекватна самооцінка;

- мотиваційний: установка на взаємодію (виражена потреба у спілкуванні); мотивація до успіху; професійна інтернальність (висока відповідальність), спрямованість на самовдосконалення.

2. Сформованість комунікативної компетентності майбутніх прокурорів можна представити трьома рівнями (високий, середній, низький). Високий рівень розвитку комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури передбачає відмінне володіння правовими знаннями та знаннями в галузі психології спілкування; добре розвинені комунікативні навички, лідерські якості, організаторські уміння; володіння ораторською майстерністю та діалогічним мовленням; високий рівень розвитку рефлексії, емпатії, асертивності; володіння техніками спілкування; гнучкість у процесі спілкування, адекватне реагування на зміни; розвинену культуру мовлення; володіння експресією; здатність до самоконтролю, витривалість при емоційних навантаженнях; певну незалежність від оцінних стереотипів, впевненість у собі, адекватне самооцінювання; уміння керувати конфліктною ситуацією, обираючи адекватний спосіб її вирішення; відповідальне і ціннісне ставлення до професії та співрозмовників. Водночас, емпіричне дослідження показало, що лише третина досліджуваної вибірки мають високий рівень даної професійної якості. Переважання середнього і низького рівнів комунікативної компетентності зумовлюють пошук шляхів, умов та засобів її цілеспрямованого розвитку.

3. Професійна комунікативна компетентність, зокрема і прокурорської діяльності не може бути сформована стихійно, оскільки передбачає наявність сукупностей професійних і особистісних властивостей та якостей, що визначають ефективність комунікативного процесу у заданому виді діяльності, тому вимагає створення відповідних умов і впровадження спеціалізованих заходів для підвищення її рівня до оптимально необхідного. Методологічним

підгрунтям розробки спеціалізованої програми з підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх прокурорів на етапі професійного навчання стали положення діяльнісного підходу, що стосується розвитку особистості в умовах міжсуб'єктної взаємодії; компетентнісного підходу, що забезпечує реалізацію принципів відповідальності та ініціативи самих студентів у навчальному процесі; системно-структурного підходу, що створює умови для покомпонентного розвитку досліджуваного явища; принципи формувального впливу соціальної ситуації на розвиток особистості в умовах тренінгу. Ефективною формою впровадження програми у навчальний процес є спецкурс, що дає змогу поєднати теоретичні методи роботи із практичним засвоєнням навичок і відповідає стратегії компетентнісного підходу у вищій освіті щодо формування ключових і спеціальних професійних компетентностей.

4. Реалізація формувального експерименту довела, що підвищення рівня комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури досягається за умови покомпонентного розвитку її показників, що вдало інтегруються у єдину професійно важливу якість. Зокрема, відбулась позитивна динаміка ряду показників структурних компонентів комунікативної компетентності майбутніх прокурорів, що визначають критерії її сформованості, а саме: поглиблені знання вербальних і невербальних засобів спілкування, знання методів і прийомів спілкування, підвищилась рефлексивна здібність, впевненість у власній комунікативній компетентності (гностичний компонент); підвищився рівень комунікативних та організаторських здібностей, покращилися уміння встановлювати та підтримувати діалогічний контакт зі співрозмовником, уміння застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктній ситуації (комунікативно-поведінковий компонент); зросла здібність до емпатії, організованість (емоційно-вольовий компонент), підвищилась мотивація до успіху, професійна інтернальність (мотиваційний компонент). Студентами усвідомлені мотиви подальшого саморозвитку та самовдосконалення професійної комунікативної компетентності.

Проведене дослідження не претендує на таке, в якому вичерпно розв'язано поставлену багатопланову задачу формування комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. Перспективними напрямками його продовження можуть стати розробки інших спецкурсів та тренінгових програм, які давали б можливість поглиблювати знання та вдосконалювати професійні комунікативні уміння й компетентності, а також вивчати психологічні механізми формування даної професійної якості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях:

- 1) Бевзюк І.М. Комунікативна компетентність як складова успішності майбутніх прокурорів органів прокуратури / І. М. Бевзюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 30 (54). – С. 12–20.

2) Бевзюк І.М. Критерії та показники діагностики сформованості комунікативної компетентності у майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2010. – Т. XII. – Ч. 6. – С. 23–31.

3) Бевзюк І.М. Окремі аспекти методологічних підходів психологічних знань у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 37 (61). – С. 49–53.

4) Бевзюк І.М. Особистісні детермінанти комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури / І. М. Бевзюк // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 41(65). – С. 202–208.

5) Бевзюк І. М. Психологічні особливості емоційного компоненту комунікативної компетентності майбутнього працівника прокуратури / І. М. Бевзюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 41(66). – С. 278–285.

6) Бевзюк І.М. Динаміка показників комунікативної компетентності майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12 : Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 44(68). – С. 265–271.

7) Бевзюк І.М. Особистісні зміни комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури / І. М. Бевзюк // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – 2014. – Вип. 26. – Т. X: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – С. 76–87.

Стаття у зарубіжному фаховому виданні:

8) Бевзюк І.Н. Оценка развития гностического компонента коммуникативной компетентности будущих прокуроров / И. Н. Бевзюк // Современный научный вестник. Серия : Педагогические науки. Психология и социология. Филологические науки. – Белгород : Руснаучкнига, 2014. – № 42(238). – С. 45–54.

Матеріали конференцій:

9) Бевзюк І.М. Технологія розвитку комунікативної компетенції майбутніх працівників прокуратури в сучасних умовах навчання / І. М. Бевзюк // Наука і сучасність – досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 5–7 липня 2010 р.). – Запоріжжя : Озима, 2010. – С. 69–70.

10) Бевзюк І.М. Дослідження процесу формування комунікативної компетенції майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути их развития : сб. трудов по материалам междунар. науч.-практ. конф. (Одесса, 4–15 октября

2010 г.). – Т. VII : Педагогика, психология и социология. – Одесса : Черноморье, 2010. – С. 88–94.

11) Бевзюк І.М. Формування комунікативної компетенції в системі професійної підготовки майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Наука і сучасність – досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 3–5 листопада 2010 р.). – Запоріжжя : Озима, 2010. – С. 31–33.

12) Бевзюк І.М. Проблеми формування комунікативної компетенції майбутніх прокурорів у системі професійної освіти / І. М. Бевзюк // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании : сб. науч. трудов по материалам междунар. научно-практ. конф. (Одесса, 20–27 декабря 2010 г.). – Т. 25 : Педагогика, психология и социология. – Одесса, 2010. – С. 52–59.

13) Бевзюк І.М. Сучасні теоретичні та практичні аспекти формування комунікативної культури майбутніх прокурорів / І. М. Бевзюк // Релігія, релігійність, філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 21–23 грудня 2010 р.). – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – Ч. II. – С. 64–68.

14) Бевзюк І.М. Формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів в системі освітнього простору / І. М. Бевзюк // Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації : матеріали X Ювілейної всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю Незалежності України (Дніпропетровськ, 22–24 серпня 2011 р.). – Дніпропетровськ : Нова Освіта, 2011. – С. 99–101.

15) Бевзюк І.М. Впровадження психологічного тренінгу в цілях формування комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури / І. М. Бевзюк // Психологічні технології в діяльності правоохоронних органів : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 27 квітня 2012 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2012. – С. 15–17.

16) Бевзюк І.М. Тренінгові технології як ефективний засіб формування комунікативної компетентності у майбутніх працівників прокуратури / І. М. Бевзюк // Вища юридична освіта: історичний досвід та перспективи розвитку : тези Всеукр. наук.-метод. конф. (Донецьк, 25 січня 2013 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. – С. 114–120.

Навчальний посібник:

17) Бевзюк І.М. Професійна комунікативна компетентність майбутнього прокурора : навч. посіб. / І. М. Бевзюк, Л. М. Ширяєва. – К. : Правова єдність, 2014. – 223 с.

АНОТАЦІЇ

Бевзюк І.М. Психологічні особливості формування комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2015.

Роботу присвячено дослідженню психологічних особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури та визначенню шляхів її оптимізації на етапі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Встановлено, що комунікативна компетентність прокурора є інтегративною характеристикою суб'єкта прокурорської діяльності, яка визначається сформованістю відповідних професійним функціям комунікативних знань, умінь, здібностей та ступенем готовності до їх виконання у професійній діяльності, а також наявністю відповідних професійним вимогам особистісних якостей, що становлять систему цінностей, установок та виконують регулятивну функцію. Визначено структуру (гностичний, комунікативно-поведінковий, емоційно-вольовий і мотиваційний компоненти), критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) прояву комунікативної компетентності майбутніх працівників органів прокуратури та переважання низького і середнього рівнів.

Розроблена теоретична модель та програма формування комунікативної компетентності майбутніх прокурорів у процесі навчання у вищому навчальному закладі із визначенням умов та засобів формувального впливу з метою оптимізації компонентів та показників цієї професійно важливої якості. Доведено ефективність обраного напрямку роботи та сформульовано практичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності працівників органів прокуратури.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, комунікативна компетентність прокурорської діяльності, формування комунікативної компетентності, компетентнісний підхід, інтерактивні методи навчання.

Бевзюк И.Н. Психологические особенности формирования коммуникативной компетентности будущих сотрудников органов прокуратуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей формирования коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры. В работе представлен теоретический анализ становления и сути понятия коммуникативной компетентности в психологической литературе,

определена ее структура и место в ряду профессионально важных качеств прокурорской деятельности; исследованы основные подходы к формированию коммуникативной компетентности студента в процессе профессионального обучения в вузе.

Установлено, что коммуникативная компетентность прокурора является интегративной характеристикой субъекта прокурорской деятельности, определяется сформированностью соответствующих профессиональным функциям коммуникативных знаний, умений, способностей и степенью готовности к их выполнению в профессиональной деятельности, а также наличием соответствующих профессиональным требованиям личностных качеств, составляющих систему ценностей, установок и выполняющих регулятивную функцию.

Выделены компоненты (гностический, коммуникативно-поведенческий, эмоционально-волевой, мотивационный), критерии и диагностические показатели коммуникативной компетентности прокурорской деятельности, изучение которых позволило описать уровни (высокий, средний, низкий) ее сформированности у студентов.

Эмпирическое исследование показало, что высокий уровень развития коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры предполагает отличное владение правовыми знаниями и знаниями в области психологии общения; наличие коммуникативных навыков, лидерских качеств, организаторских способностей; владение общей культурой речи, ораторским и диалогическим мастерством; высокий уровень рефлексии, эмпатии, ассертивности; владение психологическими техниками общения, способность к самоконтролю, выносливость при эмоциональных нагрузках; уверенность в себе, адекватную самооценку; умение управлять конфликтной ситуацией, выбирая адекватный способ ее разрешения; ответственное и ценностное отношение к профессии и собеседникам по общению. Эмпирически доказано, что лишь треть исследуемой выборки имеют высокий уровень данного профессионального качества.

Доказано, что формирование профессиональной коммуникативной компетентности будущих прокуроров является эффективным при условии покомпонентного развития ее составляющих, путем внедрения в учебный процесс вуза спецкурса, реализованного в соответствии с разработанной моделью формирующих влияний.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативная компетентность, коммуникативная компетентность прокурорской деятельности, формирование коммуникативной компетентности, компетентностный подход, интерактивные методы обучения.

Bevziuk I. M. Psychological peculiarities of formation communicative competence of future employees of public procurator's office. – Manuscript.

Dissertation for a degree of candidate of psychological science on specialization 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. National pedagogical M. P. Dragomanov University, Kyiv, 2015.

The work was dedicated to research of psychological peculiarities of formation communicative competence of future employees of public procurator's office and determination of ways its optimization at phase of professional training in institute of higher education.

It's determined that the communicative competence of public prosecutor is integrated characterization of subject public prosecutor's activity what is defined by formation to certain professional functions of communicative knowledge's, skills and abilities and degree of availability to its fulfillment in a professional activity, and also by availability corresponding to professional requirements of personal properties which form the system of values, guidelines and fulfill regulative function. It's defined the structure (gnostic, communicative- behavioral, emotional - volitional and motivational components), criteria, rates and levels (high, medium and low) of communicative competence expression of future employees of public procurator's office and prevalence of high and low levels.

It was developed the model and program of formation communicative competence of future employees of public procurator's office during the process of studying in the institute of higher education with the determination of conditions and facilities of formative influence on optimization components and rates of this professional important properties. It was proved the strength of chosen direction of work and formulated the practical guidelines to formation communicative competence of future employees of public procurator's office.

Key words: competence, communicative competence, communicative competence of public procurator's activity, formation of communicative competence, competent approach, interactive methods of education.

Формат 21x29,7 1/2.

Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,1.
Наклад 120 прим. Зам. № 0434.

Виготовлення оригінал-макета та друк
Видавничий центр
Національної академії прокуратури України
вул. Мельникова, 81-б, м. Київ, 04050.

НБ НПУ

імені М.П. Драгоманова

100300709

Підписано до друку
18.03.2015

відоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011.